

¹Гумаров А*, ²Ахмет А.Қ.

Т.Жүргенов атындағы қазақ ұлттық өнер академиясы
Алматы, Қазақстан

E-mail: ¹gumarov93.93@mail.ru, ²aizhan_ahmet@mail.ru

¹ORCID: [0000-0002-0600-3099](https://orcid.org/0000-0002-0600-3099), ²ORCID: [0000-0002-9211-6056](https://orcid.org/0000-0002-9211-6056)

«ҚЫЗ ЖІБЕК» ПЬЕСАСЫНЫҢ ҚАЗАҚ САХНАСЫНДАҒЫ ЖАҢА ИНТЕРПРЕТАЦИЯСЫ

Аңдатпа. Театр – бұл синтезді өнер. Бірнеше өнердің басын қоса отырып тылсымға толы спектакльді дүниеге алып келеді. Көрерменнің алдына актерлер ғана шыққанымен, оның аржағында жүздеген адамдардың еңбегі жататыны жасырын емес. Міне сондай спектакльдердің бірі қазақ халқының фольклоры негізінде жазылған Ғ. Мүсіреповтың «Қыз Жібек» либреттосының Қ. Қуанышбаев атындағы академиялық қазақ музыкалық драма театррында С. Қамиев режиссурасымен сахналанған спектакльге талдау жасалады. Ұлттық классикамыздың жауһарына айналған шығарманың заманауи шешім тапқандығы мен актерлердің рольдері арқылы зертеу жасай отырып ерекшелігін анықтауға талпынады. Әр орындаушының роль сомдаудағы өзіндік ерекшелігін анықтай отырып, талдау жасаған. Бүгінгі күннің жастарының талғамын ескере отырып ойын көрсеткен актерлердің жасмаған бейнелері ұтымды екенін анықтауы мақаланың құндылығын арттырып отыр. Сонымен қатар, бүгінгі көрерменнің талғамы мен сұранысын назарға ала отырып, классикалық шығармалардың заманауи интерпретациясындағы музыка мен пластикалық шешімдердің маңыздылығы авторлар назарынан тыс қалмаған. «Қыз Жібек» либреттосының алғашқы сахналық нұсқасына тоқтала кетіп режиссерлік шешімдері мен актерлік ойындарының ұтымды тұстарын мысалға ала отырып талдау жасалғаны мақаланың тарихи және ғылыми құндылығын арттырып отыр. Ән мен биге құрылған «Қыз Жібек» музыкалық спектаклінің театр репертуарындағы орны анықталып, елордамыздағы өнер қара шаңырағының даму тенденциясы саралана кеткен. Жас буын актерлер мен алдыңғы қатардағы актерлердің арасындағы сабақтастақ мәселесіде зерттеушілер назарынан тыс қалмаған. Қазақ актерлік өнерінің бүгінгі даму тенденциясын анықтай отырып саралауымен мақалада сараптамалық тәсіл орынды қолданыс тапқан. С. Қамиевтың музыкалық спектакль қоюдағы тәжірибесін ескере отырып қойылымға талдау жасаған. Шығарманың басқа сахналық нұсқаларын назарға ала отырып Қ. Қуанышбаев театрының қойылымының өзіндік ерекшелігін дәл басып отыр.

Тірек сөздер: театр, пьеса, режиссер, қойылым, актер, заманауи тенденция, интерпретация.

Кіріспе. «Қыз Жібек» лиро-эпостық дастаны – халқымыздың көне мұраларының бірі және махаббат жырының ең көркемі. Ал, дастан негізінде жазылған пьеса – қазақ драматургиясының інжу-маржаны. Сол маржанымызды еліміздегі көптеген театрлар сахналап келеді. Әдебиет зерттеушісі Р.Нұрғали: «Көркемдік ойлаудың ұлттық ерекшеліктері негізінде қалыптасқан әр халықтың әдеби дәстүрі бір кезең, бір дәуір емес, ұзақ ғасырлар тудырған, ұрпақтан-ұрпаққа беріліп, үнемі өзгеріп, түлеп, байып, дамып отыратын рухани байлық, – дейді (Нұрғали, 1986: 187) Қазақ әдебиетінің іргесін қалаушылардың бірі болған Ғ.Мүсірепов, М.Әуезов сынды жазушыларымыз бен Ж.Шанин бүгінгі ұрпаққа мұра болып отырған фольклордағы мәдени жауһарларымызды басты назарға ала отырып, ғұмырлық драмалық шығармалар жазып шықты. Ж.Шаниннің

«Арқалық батыр», Ғ.Мүсіреповтың «Қозы көрпеш Баян сұлу» пьесалары ұлттық драматургиямыздың жанрлық ерекшеліктері мен көркемдік қырларының жандануына атсалысқан тырнақалды туындылардың бірі болып саналады. Ал, одан кейінгі ұлттық драматургиямыздың көсегесін көгертіп, көрермендерге ескі заманның көрінісін көз алдарына алып келген М.Әуезовтің «Еңлік – Кебек», «Қарақыпшақ Қобыланды», «Айман – Шолпан», Ғ.Мүсіреповтің «Қыз Жібек», «Ақан сері - Ақтоқты» трагедиялары ұлттық драматургияны жаңа бір белеске көтерген туынды ретінде бағаланып отыр. Бұл туралы театртанушы С.Әбединова «Бұл шығармалардың барлығы да ауыз әдебиеті мен әлемдік драматургия жанрын шебер ұштастырудан туған ірі туындыларға, ұлттық классикаға айналды» десе, (Әбединова, 2017: 34) әдебиет зерттеушісі С.Қирабаев: «Халық өз өмірінің жарқын не қайғылы кезеңдерін аңызға қосып, жырға айналдырып, ел жадында сақтаған және оларды өмірде болған күйінен гөрі әдемілеп, сырлап, шындыққа сыйымды қоспалармен әрлеп, қиялмен толықтырып, жаңа «таныс бейтаныс» бейнеге айналдырған», – дейді (Қирабаев, 2002: 3).

Атақты «Қыз Жібек» қойылымының бағы алғаш рет драмалық түрде емес, опера, яғни, Е.Брусиловский жазған «Қыз Жібек» операсы арқылы танылғаны белгілі. Дәлірек айтқанда, 1936 жылы 17 мамырда Мәскеуде өткен қазақ өнерінің он күндігі тұсында бағы жанып, содан бері кәсіби тұрғыдағы үлкен танымалдыққа ие болып келе жатыр. Күләш Байсейітова, Қанабек Байсейітов, Құрманбек Жандарбеков, Шара Жиенқұлова сынды театр саңлақтарының арқасында алғаш рет ұлттық драматургиямыз Кеңес одағы мемлекеттерінің арасында мойындалды. «Бұл орындаушылар шығармашылығынан ұлттық ән – орындаушылық жалғастығын, профессионал музыкалық театр сахнасына жеткізген әнші-актерлеріміздің озық өнерін, салт-дәстүр жалғастығынан сусындап, дамытып сақтаған, оның кәусәр бұлақ көзінен нәр алған үздік үлгілерін көреміз» (Мұқан, 2019: 267). Алғашқы «Қыз Жібек» операсы хақында «Бұл қазақ халқының музыка тарихында үлкен орын алатын орасан зор оқиға болып, онда ролдерде ойнаған актерлердің барлығының да есімі мәңгілік тарихта өшпестей болып қазақ музыка мәдениетінің біртуар өнер иелері болып қалды» (Zhanbyrshieva, 2019: 188) деп өнертанушы А.Жаңбыршиева ой бөліседі.

Сонымен қатар, аталмыш шығарманың сәтті сахналалық нұсқасын Ж.Хаджиев Ғ.Мүсірепов атындағы академиялық жастар мен балалар театрының сахнасына шығарғанын білеміз. Режиссер актерлік өнердегі таптаурындылықтан қаша отырып, классиканы жаңаша оқығанын білеміз. Ә.Сығай «Жан сарайыңды нұрға бөлеген әсем әуен, ойнақы ырғақпен басталған қойылымда жеңгетайлық, жар таңдау, жігіт пен қыз айтысы сынды көнеден келе жатқан салт-дәстүріміз, қазақы қалжың мен ойын-сауық, дырду-думан айрықша көзге түседі. Талшыбықтай бұралып, кер маралдай керілген қыз-келіншектердің сымбаты, олардың шашбауларының сылдыры мен дала аруларының күміс күлкілері көрермен назарын бірден баурап алады» (Сығай, 2004: 303) деп бағасын беріп кеткен.

Талдау. Мақалада Қ.Қуанышбаев атындағы мемлекеттік академиялық қазақ музыкалық драма театрының сахнасында 2013 жылдан бері С.Қамиев режиссурасымен сахналанған Ғ.Мүсіреповтың «Қыз Жібек» либреттосына талдау жасалып, тарихи салыстыру, семантикалық, ғылыми жүйелеу секілді әдіс-тәсілдер кеңінен пайдаланылды. Актерлердің рольдеріне талдау жасай отырып бүгінгі орындаушылық өнердің даму тенденциясын анықтауға талпыныс бар. Бүгінгі театр өнерінің даму тенденциясын ескере отырып заманауи актерлік өнердің бағыттары да назардан тыс қалмады.

Зерттеу назарына ілініп отырған Ғ.Мүсіреповтың «Қыз Жібек» трагедиясының аталмыш нұсқасы жан-жақты сараланып отыр. Фольклер негізінде жағылған драматургиялық шығарманың қазақ театр өнерінде алатын орны ерекше. Алғаш қазақ театры құрылған тұста халыққа түсінікті, етене жақын эпостық, лиро-эпостық жырлар негізінде пьеса жазу шешім қабылданған. Себебі, театр өнерін түсіну мен қабылдау үшін өзінде бар өнерін қайтарып беру тәсілін пайдаланды. Бұл туралы М.Әуезовтың «Жалпы театр өнері және қазақ театры» мақаласында кеңінен айтылып кетті. М.Әуезов

сол тұста театр өнерінің қазаққа жат емес екенін, оның қанына сіңіп, сүйегінде бар төл өнерінен театрға тән, ұқсас қасиеттерді таба алатынымызды баса айтады. «Дала театры» және «қала театры» деп шартты түрде атай отырып еуропадағы үлгідегі театрдың біздің халыққа жат емес екенін және қажет екенін түсіндіріп бергенін аталмыш мақаладан білуге болады. Сол «дала театрының» пьесалары жыр мен дастар болғанына тоқтала кетіп, оның орындаушыларын актерге теңегені жасырын емес. Бүгінгі сіздер мен біздердің түсінігіміздегі моно спектакльдің үлгісі. Осындай халқымыздың өнер түрін еуропалық театр өнерімен тең қойып, оны рольдерге бөліп ойнату арқылы спектакльдің дүнге келетін ескерсек біздің халықтың өмірінде бағзы заманнан бері театрдың бар болғанын айта аламыз. Міне сол тұста жазылған, бүгінде классикамызға айналып үлгерген «Қыз Жібек» шығармасының алар орны ерекше. Жырды драматургия жаңдылықтарына бағындыра отырып өзгерістер енгізген автордың бұл нұсқасы Қазақстанның көптеген театрларының репертуарынан өз орнын тапқан. Пьесаның сахналық ғұмырын зерттей келе бүгінгі күнгі бірнеше нұсқаларымен таныса отырып, біздің зерттеу нысанымызға айналып отырған спектакльдің ерекшеліктеріне тоқтала кеттік. Режиссер С.Қамиев спектакльдің музыкалық партитураларының техникалық дұрыс орныдалуымен қатар кейіпкерлердің мінез ерекшеліктерін аша түсуде драмалық ойын түрінің элементтерін орында пайдалана кеткені зерттеу барысында анықталып отыр. Режиссер актерлердің кейіпкердің психо-физикалық хал-күйін деп баса отырып ойын көрсетуіне көңіл бөлгенін және сол нәтижеге қол жеткізе алғанын айтуға болады.

Зерттеу барысында қажетті нәтижеге қол жеткізу мақсатында режиссер мен актерлерден сұхбат алынып, олардың ой-пікірлері назарға алынды. Сонымен қатар, басқада театр мамандарының зерттеу барысында қол жеткізген жаңалықтарын ескере отырып, салыстырмалы талдаулар жасадық. Спектакльді бірнеше мәрте көре отырып, актерлік ойын мен қойылымның жалпы даму барысы назарға алына отырып талданды.

«Қыз Жібек» қойылымы Қ.Қуанышбаев атындағы қазақ музыкалық драма театрының репертуарынан елеулі орын алған. «Қ. Қуанышбаев атындағы қазақ драма театрының көркемдік жетекшісі болып қызмет еткен жылдары Ә. Мәмбетов театрдың кәсіби қалыптасу кезеңінің жаңа беттерін ашқандай болды. Сахнаның тым тарлығына қарамастан «Ана – Жер ана», «Қан мен тер», «Ғасырдан да ұзақ күн», «Қыз Жібек», «Қозы Көрпеш - Баян сұлу», «Қаракөз» секілді ірі қойылымдарды сахналауы жас театрдың қарқын алуына бірден-бір оң әсер етті...», – деп жазды театр сыншысы Ә.Сығай (Сығай, 2014: 156) «Ендігі кезең театрға Әзірбайжан Мәмбетовтің көркемдік жетекшілікке келуімен байланысты. Және бұл кезең алдыңғымен салыстырғанда басқаша көркемдік бағыт пен сипат алды» – (Қазақ сахна өнері. Тәуелсіздік кезеңі., 2009: 96) деп өнертану докторы Б.Құндақбайұлы да тұжырымдайды. Араға біраз жыл салып бұл театрдың қабырғасындағы «Қыз Жібек» қайта жарық көрді. Бұл жолы режиссер Сайлау Қамиевтің жетекшілігімен жүзеге асқан қойылымға сыни көзқараспен қарағандар көп болды.

Режиссер автор ұсынған пьесамен бірге шығармаға негіз болған лиро- эпостық жырға терең бойлай отырып, өзіндік режиссерлік шешім шығарған. Фольклордың қуаты – өзінің түпкі фольклорлық негізінен ауытқымау. Шығарманың бүкіл ұлттық бояуы мен нақышын барынша таза сақтауға тырысқан және опералық нұсқасы мен кино нұсқасының ұтымды тұстарын арқау еткен. «Пьесаның кей тұстарын қысқартып, оқиғаларды ықшамдай отырып, сюжет желісін үзбей, қойылым тұтастығын сақтаған. Декорация мен кейіпкерлердің киім үлгілерін шығарма мазмұнына сай, әдемі жасаған. Сол арқылы кезең атмосферасын жақсы берген. Бұл орайда суретші Д.Досбаевтың еңбегі назар аударарлық», – дейді театртанушы С.Әбединова (Әбединова, 2017: 54). Алайда, декорация тұрғысында бұл пікірмен қосылмайтын тұстарымыз бар. Себебі, дәл осы декорацияда жай ғана ақ матаны қолдану арқылы ежелгі қазақ халқы дегенде еске түсетін кең дала, таңғажайып табиғат, сән салтанаты қатар көрініс тапқан бұдан да басқа мәдени мұраларымыз қалыс қалған. Суретші негізгі басты назарды киім үлгілеріне салып, ал, декорациясын

минимализм стилінде қалдыруды жөн көріпті. Бірақ бұл шешімі арқылы атмосфералық жағынан спектакльдің тынысын тарылтып тұрғандай әсер берді. Себебі бізде классикалық ұлттық туынды дегенде қазақ жерінің дархандығы мен ужылжыған табиғаты еске түсетіндігі белгілі. Тар ғана театр сахнасынан мұндай кеңдікті талап етудің өзі бір жағынан дұрыс көрінбеуі мүмкін, бірақ суретшілік кәсіби шеберлік қосу арқылы басқаша декорациялық шешім шығаруға болатын еді. Мүмкін, ерекшелікті ұлттық нақыштағы киім-кешектерге емес, керісінше архитектуралық, мәдени құндылықтар жағына басымдық беріп жасағанда спектакль мүлдем басқаша көрініс алар ма еді?! Қазіргі еліміздегі ұлттық классикалық туынды дегенде барлығында негізінен қайталанатын ең үлкен қателік – сөз өнерін алдыңғы шепке шығарып жіберуінде. Иә, қазақ халқы дегенде ауыз әдебиетімізден тартып ең үлкен байлығымыз ретінде сөз құдіреті жоғары бағаланады. Үлкен дауды бір ауыз сөзбен шешіп, сөзге тоқтаған халық екендігіміз де белгілі. Театр сыншысы Б.Құндақбай ұлы өзінің классикалық шығармалардың сахналануы турасында ойын былай жеткізеді: «Классикалық пьесалардың көркемдік және идеялық мазмұнының терең ашылуы сахналық тілге байланысты екенін ұққан режиссура сөз астарының ашылуына (спектакльдегі екінші план дегеніміз осы ғой) – дауыс үнінің дұрыс шығуына, сөз ырғағының, тыныстың орынды қойылуына т.б тіл өнеріне қажетті творчестволық жұмыстарға баса көңіл бөлетін-ді» (Құндақбаев, 1981: 79). Дегенмен, бүгінгі заман талаптарына қарай ойыса білсек, осы сөзді біршама азайтып, керісінше пластика мен ән мен биге, көп орамды сөйлемдердің орнына тоқ етер ойды қысқартып жеткізе білсек, ұлттық туындыларымыздың өміршеңдігі ұзара түседі. Себебі, қанша жерден классикалық туынды болса да, қазіргі месенджер тілдің заманында адамдардың көбісі қайда асығып бара жатқандығын өздері аса түсінбесе де асығыс жүреді, жан дүниелерінде тыныштық жоқ. Тіпті үш минуттан асатын видеолардың өзін көпшілігі байыз тауып көре алмайды. Қазір нақтылық пен жылдамдықтың дәуірі келді. Осындай алмағайып заман орнаған тұста екі сағаттан астам уақытты қамтитын ұлттық туындыларымызды көрермендерге қалай көрсете аламыз? Ақ пердені іліп қойып, ешбір арнайы сахналық эффектісіз бір-бірінің аузынан сөзді жұлып алып, адуынды мәнерде тоқтаусыз айтыла беретін репликалар жаңа заманның көптеген көрермендері үшін қызығушылық тудырмайды. Бүгінде «Жаңа заманның жастары санасыздау, ұлттық құндылықтарымызды бағаламайды, тарихи қойылымдарға келмейді» деген сықпыттағы сыни пікірлер көп айтылады. Қай дәуірді алып қарамасақ та аға буын өзін ақылдырақ санайтындығы белгілі. Қай заманда да жастарға көңіл толмаушылық фактілері кездеседі. Осы орайда оларды сынап бермей, бір мезет «бұл жастар сонда нені қалайды? Олардың бойына ұлттық құндылықтарымызды қалай сіңіреміз? Тарихи туындыларға деген қызығушылықтарын қалай оятуға болады?» – деген ойлар турасында ойлану керек. Бұл мәселе туралы ресейлік зерттеушілер Н.В.Борисов пен О.И.Шустрова да: «Традиционный театр, который остается вполне привычным для одних категорий граждан (для старшего поколения), для других (молодых людей, которые выросли в эпоху технологического бума) оказывается устаревшим. Молодым людям интересно не только видеть новое, но и осознать степень своего возможного участия в театральной жизни по тому же принципу, по которому существуют социальные сети с их безграничной свободой и равноправным участием всех желающих» (Борисов, Шустрова, 2014: 67).

Қазіргі кезеңдегі Қазақстанда актерлік өнердің қарқынды дамып отырғаны байқалады. Сол орындаушылар шығармашылығындағы Ғ.Мүсірепов драматургиясының ролі мен маңызы айтылады. Бүгінгі театр өнеріндегі музыкалық және пластикалық шешімдердің маңызы сараланады. Ғ.Мүсірепов драматургиясындағы сөз өрнегінің бояуларының қанық екенін ескере отырып, бүгінгі жас көрермен үшін сахналық тіл мен сөздің шұрайы анықталады.

«Қыз Жібек» қойылымы дегенде бірден ән мен бидің ойға оралатындығы белгілі. Бүгінгі музыканың небір түрлі бағыттары шығып, түрленіп жатқан тұста, музыкалық қойылымдардың алар орны зор. Бұл турасында гректің ғұлама философы Аристотель: «Изменяя характер движения, содержащегося в музыкальных звуках, используя различные

мелодии, инструменты, ритмы и лады, можно создавать различную настроенность человеческой психики и таким образом влиять на воспитание характера» (Аристотель, 1983: 26), – деп ән мен әуен арқылы сүріп отырған өмірдің ырғағын өзгертіп, адамзатты осылайша тәрбиелеуге болатынын айтады. Режиссер С.Қамиев сахналаған нұсқада да бұл жағы кенде қалмаған. Әсіресе, қойылымның экспозициясындағы Жібектің аққулар арасындағы нәзік қимылдармен топтасқан биі мен жастардың кешкісін ойнайтын алтыбақан, ақсүйек ойындары пластика арқылы оңтайлы шешім тапқан. Жалпы жырда да, пьесада да Жібекті аққумен тығыз байланыста параллель қарастырудың астарында көркем философиялық ой жатқандай. Экспозициядағы Жібектің аққулармен бірге ақ шымылдық ішінен шығып, нәзік қадамдармен, желпілдеген жеңімен аққудың қанатын меңзеп билеген көрінісі оның жан дүниесінің де таза, кіршіксіз екендігін, екінші жағынан махаббаттың символымен қатар билеуі, кейін өзінің де махаббат нышанына айналатындығынан хабар беріп тұрғандай. Әсіресе бұл пластикалық шешімнің спектакльдің ең бас жағында болуы, көрерменді де әдемі бір махаббат оқиғасына дайындап тұр. Бидің соңы атақты «Гэкку» әнімен жалғасып, артынша алыстағы Төлегеннің Жібек туралы әнімен жалғасын табуы оқиғалардың бірізділікпен жымдасып кеткендігін аңғартады. Яғни, драматургиялық тұрғыда оқиғалар бөлінбей, Төлегеннің әніне елеңдеген Жібектің әсем қимылдары арқылы жалғасын табады. Американдық зерттеуші Кевин Браунның айтуынша, шығарманы толық түсінбей, нақты шығармашылық ой-тұжырым мен көзқарас қалыптаспай режиссер және оның командасына диттеген мақсаттарына жету оңай болмас (Kevin Browne. Directing, 2014: 68). Бұл орайда, режиссер С.Қамиев пен актерлік құрам керісінше атақты шығармашы сол қалпында сахнаға шығара салмай, оның жаңа оқылымын ұсынып, театрлық шарттылыққа құруға тырысқан.

Ақсүйек ойнап жүрген жастар өте көңілді, қолдарына арқандарын ұстап алып, алтыбақан ойынына тән атмосфераны жеткізе алды, билеп жүріп арқандарды түрлі формаға келтіру арқылы спектакльдің визуалды көркемдігін аша түсті. Жай ғана би емес, оған көңіл-күй мен жастарға тән ойнақы әрекеттер қосылғанда пластикалық шешім одан сайын тереңдеп, хореограф жұмысының ұтымды көрінісі бола білді. Әдемі би музыкалық шешімдермен жалғасын тапты. «Музыка драмалық барлық бұрылыстарды әнмен күшейтіп, шындық ырғына келтіреді. Жан сезімі мен ой сезімін шарықтатып өзінің шегіне жеткізеді. Пьесадағы арияларды әнмен ойнап беру концертке шығып ән салып беруден анағұрлым қиын» (Нұрғалиев, 1988: 318) деген пікірді есімізге түсірсек драмалық қойылымдардың ажарын ашатын музыка жылдан жылға сахналық дүниенің бір компоненті ролінен әлдеқайда жоғары көтеріліп, ажырамас бөлігіне айналғанын байқап жүрміз. Ал, соңғы жылдарда драмалық театрларда қойылған «Қыз Жібек» спектакльдерінде режиссерлер оның музыкалық партитурасына үлкен мән беріп, сахнада музыка мен сөзді, драмалық өнер мен көркемдікті біріктіретін ерекше синтетикалық туындылар жасауда.

Кезінде Станиславский, музыка өзінің ырғағымен және әуенімен көрерменнің сезіміне тікелей әсер ете алады және актер үшін қажетті көңіл-күйді тікелей тудырып, шоғырландырады деген пікір қалдырғаны да осыдан (Козюренко, 2014: 14).

«Музыкально-пластическая мелодия получает развитие в потоке конкретных мизансцен, фиксирующих, выражающих, что и как делает персонаж пьесы. Физическое действие, с одной стороны, пространственно-временная мелодия – с другой стороны, формируют мизансцену» (Ремез, 1983: 77) – деп режиссер О.Ремездің пікіріне сүйенсек, қойылымда, әсіресе музыкалық қойылымда музыкамен қатар актерлердің пластикасы қатар өрілу керектігін түсінеміз. Режиссер де бұл мәселеге үлкен назар аударғаны байқалады.

Алтыбақан ойнап жүрген бір топ қыз «Ел көшкенде жайлаудан» әнін хормен орындады. Қойылымның мағынасы жағынан да ел расында көшіп бара жатқан тұс болатын. Режиссер, бұл әнді қолдана отырып драматургиялық желіні сақтаған. Алайда, хор кей тұстарында дұрыс естілмеді, яғни актрисалардың дауыстары жеткілікті деңгейде шықпады, ал жігіттер қосылған кезде олар оркестр ритміне ілесе алмай, әннің жоғары деңгейде шығуына нұқсан келтірді. Қ.Қуанышбаев атындағы театрдың ескі ғимараты тым тар

болғандықтан, оркестрге балконнан орын беріпті. Жігіттер бастапқы кезде әндерін сахна сыртында бастағандықтан, оларға оркестрдің дауысы нашар естіліп, ритмге ілесуіне кедергі келтірді деп ой топшыладық. Бұл архитектуралық кемшіліктерге қарамастан, жалпы актерлардың музыкалық қабілеттері төмендеу екендігі аңғарылды. «Ән айтқанда сөздері түсініксіз, оркестр үні басып кетеді, вокалдық техника төмен. Бұл спектакльде өнер көрсеткен артистердің көпшілігіне тән кемшілік» (Әбединова, 2017: 56).

Қорытынды. Драмалық спектакльдерде пластикалық шешімдер үлкен рөл атқарады. Себебі пластика мен хореографиялық биге құрылған композициялар спектакльдегі жаңаша ойларды, көркемдік құрылымдарды ашуға түрткі болып, оның эмоционалды тұрғыда өтімділігін қамтамасыз етіп тұрады. Қазіргі қоюшы режиссерлердің көпшілігі қойылымды пластикалық шешімдер арқылы бергісі келеді. Сондай режиссерлердің қатарына ресейлік В.Пази, С.Спивак, Р.Виктук сынды режиссерлермен қатар, қазақстандық Ж.Жұманбай, Д.Жұмабаева, Ф.Молдағалиевті жатқызуға болады. Режиссердің хореографпен бірлесіп би, пластика, музыканы қатар араластырып спектакльдің күрделілігін арттырудағы негізгі мақсаты – оларды параллель қоя отырып, спектакльдегі ойды көрерменге толыққанды жеткізу, қимыл мен сөзді ұштастыра отырып, олардың біртұтас шығуына атсалысу. Әдетте драмалық театрдағы билер тек өзіне ғана тән ерекшеліктерге ие болады. Драмалық билер опералық немесе балет қойылымдардағы биге ұқсамайды. Себебі оның басты мақсат-міндеті арнайы драмалық қойылымның мазмұнына тікелей байланысты болады.

Бұл спектакльдің динамикасы ондағы қойылған билердің темпо-ритмімен үйлесіп тұр. Пластиканың көмегімен қойылымның кульминациялық мағынасы ашылған. Мысалы, Төлеген мен Бекежанның кездесіп, жекпе-жекке шығатын тұсындағы рухты музыкамен бірге үйлескен пластикалық трюктар қойылымның кәсібилігін тереңдете түсті. Алғашқыда найзамен түйресу, артынша қылышпен шайқасу, күрес элементтері барлығы жинала келіп, кульминацияны одан сайын жоғарылатты. Спектакльдің осы бір бөлігі арқылы басты **рольдегі актерлардың** физикалық мүмкіндіктері анық байқалды. Әсіресе, Төлегеннің (Олжас Жақыпбек) бірнеше мәрте артқа қарай жасалған сальтолары, қарсы келген қылышты шалқалап өткізіп жіберуі сынды сахналық әрекеттері қойылымның пластикалық қырын көркемдей түсті. Бекежан **роліндегі** Ержан Нұрымбет салыстырмалы түрде Төлегеннен біршама үлкен жаста болғанымен, өзіне тән салмақтылығымен, қимыл-қозғалыстағы нақтылығымен пластикалық мүмкіндіктерін барынша көрсете білді.

Дегенмен, ұлттық салт-дәстүрлерді қолдану жағынан кемшіліктер де жоқ емес. «Ала жіптің орнына екі араға белбеу тасталады. Ала жіпті белбеумен алмастыру қателік. Ала жіп неге «ала» жіп, жай жіп емес? Өйткені, ол азғырушы эззіл жыланды меңзейді. Адам Атаны азғырған жылан екенін еске салады. Неке суын ішкенше тартына тұру керектігін ескертеді. Сондай-ақ, некесі әлі қиылмаған екі жасқа бесік сыйлау, оның үстіне бірінші қойылымда Төлегеннің құр бесікті тербетіп жіберуі де көңілге қонбайтын ағаттықтар...» (Өтен, 2013:)

Міне, қазақтың лиро-эпостық жырларының ішіндегі «Қыз Жібек» сынды махаббат гимніне айналған драмалық туындыны елордалық көрермендер 2013 жылдан бері осы трактовка бойынша тамашалап келеді.

¹Гумаров А., ²Ахмет А.К.

Казахская национальная академия искусства имени Т.Жургенова
Алматы, Казахстан

E-mail: ¹gumarov93.93@mail.ru, ²aizhan_ahmet@mail.ru

Новая интерпретация пьесы «Кыз жибек» на казахской сцене

Аннотация. Театр – синтетическое искусство. В нем создаются спектакли полные загадок, сочетающие несколько искусств. Хотя перед публикой предстают только актеры, не секрет, что за этим стоят труды сотен человек. Это один из таких спектаклей «Кыз

Жибек», показанный в Государственном академическом казахском музыкально-драматическом театре им. К. Куанышбаева по либретто Г. Мусрепова, написанном по фольклорному источнику казахского народа, в постановке С. Камиева. Он пытается выявить уникальность произведения, ставшего шедевром отечественной классики, находя современные режиссерские решения и исследуя эпос через роли актеров. Проанализированы, выявлены особенности каждого исполнителя роли. Ценность статьи усиливается тем, что образы, созданные актерами анализируются с учетом вкусов современной молодежи. В то же время, учитывая вкусы и потребности сегодняшней публики, важность музыкальных и пластических решений в современной интерпретации классических произведений не осталась незамеченной авторами. Историческую и научную ценность статьи повышает анализ первой постановки либретто «Кыз Жибек» с примерами режиссерских решений и достоинств актерского мастерства. При анализе определено место музыкального спектакля «Кыз Жибек», поставленного специально для интеграции песен и танцев, в театральном репертуаре, также дифференцированы тенденции развития столичного искусства. Не остался без внимания исследователей вопрос преемственности между молодым поколением актеров и ведущими актерами. В статье использован аналитический подход, выявляющий современные тенденции развития казахстанского актерского мастерства. Спектакль проанализирован с учетом опыта С. Камиева в постановке музыкальных спектаклей. Принимая во внимание другие сценические варианты произведения, исследователями подчеркивается оригинальность спектакля театра К. Куанышбаева.

Ключевые слова: театр, пьеса, режиссер, постановка, актер, современная тенденция, интерпретация.

¹Gumarov A., ²Akhmet A.K.

Kazakh National Academy Art named after T.Zhurgenov
Almaty, Kazakhstan

Email: 1gumarov93.93@mail.ru, aizhan_ahmet@mail.ru

A new interpretation of the play «Kyz zhibek» on the kazakh stage

Abstract. Theater is a synthetic art. It creates performances full of mysteries, combining several arts. Although only actors appear before the public, it is no secret that hundreds of people are behind this. One of these performances is production of «Kyz Zhibek» at the K. Kuanyshbayev State Academic Kazakh Music and Drama Theater. Libretto by G. Musrepov, written based on the folklore source of the Kazakh people, staged by S. Kamiev. He tries to reveal the uniqueness of the work, which has become a masterpiece of Kazakh classics, finding modern directorial solutions and exploring the epic through the roles of actors. The features of each performer of the role are analyzed and identified. The value of the article is enhanced by the fact that the images created by the actors are analyzed taking into account the tastes of modern youth. At the same time, taking into account the tastes and needs of today's public, the importance of musical and plastic solutions in the modern interpretation of classical works has not gone unnoticed by the authors. The historical and scientific value of the article is increased by the analysis of the first production of the libretto «Kyz Zhibek» with examples of director's decisions and the merits of acting. With the help of scientific analysis, the authors determined the place of the musical performance «Kyz Zhibek», staged specifically for the integration of songs and dances, in the theatrical repertoire. Researchers have also differentiated trends in the development of metropolitan art. Special attention of researchers is devoted to the issues of continuity between the young generation of actors and leading actors. The article uses an analytical approach that identifies modern trends in the development of Kazakhstani acting skills. The authors analyzed the performance taking into account S. Kamiev's experience in staging musical performances. Considering other stage

versions of the work, the researchers emphasize the originality of the performance of the K. Kuanyshbaev theater.

Keywords: theatre, play, director, performance, actor, modern trend, interpretation.

Информация об авторах:

Гумаров А., докторант Казахской национальной академии искусств им.Т.Жургенова, Алматы, Казахстан. E-mail: gumarov93.93@mail.ru, ORCID: [0000-0002-0600-3099](https://orcid.org/0000-0002-0600-3099)

Ахмет А.К. старший преподаватель кафедры «История и теория театрального искусства» Казахской национальной академии искусств им.Т.Жургенова. Алматы, Казахстан. E-mail: aizhan_ahmet@mail.ru, ORCID: 0000-0002-9211-6056

Әдебиет

- [1] Нұрғали Р. Телағыс. – Алматы, 1986. – 440 б. (каз.)
- [2] Әбединова С. Театрға тағзым. – Алматы: Ақжүніс. 2017. – 271 б. (каз.)
- [3] Қирабаев С. Тәуелсіздік рухымен. Астана, Фоллиант, 2002. – 504 б. (каз.)
- [4] Мұқан А. Театрда туған толғамдар. Зерттеулер, мақалалар, рецензиялар. – Алматы: Балауса, 2019. – 386 б. (каз.)
- [5] Zhanbyrshieva A. (2019). Творчество Анатолия Ненашева – основателя казахстанского сценического искусства театра оперы и балета // *Central Asian Journal of Art Studies*, <https://cajas.kz/journal/article/view/188> (орыс.)
- [6] Сығай Ә. Толғам (Театр туралы толғаныс). – Алматы: Парасат, 2004. – 392 б. (каз.)
- [7] Сығай Ә. «Қаллекей» театры. Астана: Фолиант, 2014. – 304 б. (каз.)
- [8] Қазақ сахна өнері. Тәуелсіздік кезеңі. – Алматы: «КИЕ» лингвоелтану инновациялық орталығы, 2009. – 488 б. (каз.)
- [9] Құндақбаев Б. Уақыт және театр /Зерттеулер мен мақалалар/. – Алматы: Өнер, 1981. – 328 б. (каз.)
- [10] Н.В. Борисов, О.И. Шустрова. Современный театр и интернет – Санкт-Петербург, 19-20 ноября 2014 г. – с. 67-73 (орыс.)
- [11] Аристотель. Сочинения в 4-х т. – Т4. Поэтика. пер.М.Л.Гаспарова. – Москва: Мысль, 1983. – 830 с. (орыс.)
- [12] Kevin Browne. Directing / Theatrical Worlds. Edited by Charlie Mitchell. University Press of Florida, 2014. – S. 277 (ағылш.)
- [13] Шанин Ж. Арқалық батыр (пьесалар мен мақалалар). Құраст. Р. Нұрғалиев. – Алматы: Өнер, 1988. – 400б (каз.)
- [14] Козюренко Ю. И. Музыкальное оформление спектакля. – Москва: Сов. Россия, 2009. – 128 с. (орыс.)
- [15] Ремез О.Я. Мастерство режиссера: Пространство и время спектакля. – Учеб. пособие для студентов театр. вузов и ин-тов культуры. – М.: Просвещение, 1983. – 144 с. (орыс.)
- [16] Өтен А. (2013) Жаңаша қойылған «Қыз Жібек» <https://www.astana-akshamy.kz/zhangasha-qojylghan-qyz-zhibek/> (каз.)

Литература

- [1] Нурғали Р. Телағыс. – Алматы, 1986. – 440 с. (каз.)
- [2] Абединова С. Поклонение театру. – Алматы: Акжунус. 2017. – 271 с. (каз.)
- [3] Қирабаев с. С духом независимости. – Астана, Фоллиант, 2002. – 504 с. (каз.)
- [4] Муқан А. Рожденные в театре. Исследования, статьи, рецензии. – Алматы: Балауса, 2019. 386 С. (каз.)
- [5] Zhanbyrshieva A. (2019). Творчество Анатолии Ненашевой-основателя казахстанского сценического искусства театра оперы и балета // *Central Asian Journal of Art Studies*, 4(1). извлечено от <https://cajas.kz/journal/article/view/188> (рус.)

- [6] Сыгай А. Толгам (размышления о театре). – Алматы: Парасат, 2004. – 392 с. (каз.)
- [7] Сыгай А. Театр «Каллекей». – Астана: Фолиант, 2014. – 304 с. (каз.)
- [8] Казахское сценическое искусство. Период независимости. – Алматы: инновационный центр лингвострановедения "КИЕ", 2009. – 488 с. (каз.)
- [9] Кундакбаев Б. Время и театр / исследования и статьи/. – Алматы: Искусство, 1981. – 328 с. (каз.)
- [10] Борисов Н. В., Шустрова О. И. Современный театр и интернет. – Санкт-Петербург, 19-20 ноября 2014 г. – С. 67-73 (рус.)
- [11] Аристотель. Сочинения в 4-х т.-Т4. Поэтика. пер.М. Л. Гаспарова. – Москва: Мысль, 1983. – 830 с. (рус.)
- [12] Kevin Browne. Directing / Theatrical Worlds. Edited by Charlie Mitchell. University Press of Florida, 2014. – S. 277 (англ.)
- [13] Шанин Ж. Аркалык батыр (пьесы и статьи). Сост. Р. Нурғалиев. – Алматы: Искусство, 1988. – 400 с. (каз.)
- [14] Козюренко Ю. И. Музыкальное оформление спектакля. – Москва: Сов. Россия, 2009.– 128 с. (рус.)
- [15] Ремез О. Я. Мастерство режиссера: Пространство и время спектакля. - Учеб. посвящение для студентов театра. вузов и ин-тов культуры. – М.: Просвещение, 1983. – 144 с. (рус.)
- [16] Отен А. (2013) Новый «Кыз Жибек», <https://www.astana-akshamy.kz/zhangasha-jojylghan-qyz-zhibek/> (каз.)

References

- [1] Nurgali R. (1986) Telagys. [Telagys]. Almaty, 440 s. (in Kaz.)
- [2] Abedinova S. (2017) Worship of the theater [Teatrğa tagzym]. Almaty. Akzhunus, 271 s. (in Kaz.)
- [3] Kirabaev S. (2002) With the spirit of independence [Tauelsizdik rukhmen]. Astana, Folliant, 504 s. (in Kaz.)
- [4] Mukan A. (2019) Born in the theater. Research, articles, reviews [Teatrda tugan tolgamdar]. Almaty, Balausa, 386 s. (in Kaz.)
- [5] Zhanbyrshieva A. (2019). The work of Anatolia Nenasheva, the founder of the Kazakh scenic art of the Opera and Ballet Theater [Tvorcestvo Anatoliy Nenasheva – osnovatelyy kazahkskogo senagrafisheskogo iskustva teatra opery I baleta] // Central Asian Journal of Art Studies, 4(1). extracted from <https://cajas.kz/journal/article/view/188> (in Russ.)
- [6] Sygai A. (2004) Reflections on the theater [Tolgam]. Almaty, Parasat. 392 s. (in Kaz.)
- [7] Sygai A. (2014) Theater Kallekey [Kalleke teatry]. Astana: Folliant,. 304 s. (in Kaz.)
- [8] Kazakh stage art. The period of independence [Kazak sakhna oneri. Tauelsizdik kezeni]. (2009) Almaty: Innovative Center of Linguistics "KIE". 488 s. (in Kaz.)
- [9] Kundakbaev B. (1981) Time and theater / research and articles/ [Yakyt jane teatr]. Almaty: Iskusstvo,. 328 s. (in Kaz.)
- [10] Borisov N. V., Shustrova O. I. (2014) Modern Theater and the Internet [Sovremenniy teatr I internet]. St. Petersburg, November, 19-20, S. 67-73. (in Russ.)
- [11] Aristotle. (1983) Works in 4 volumes-T4. Poetics [Poeteka]. per. M. L. Gasparov. Moscow: Mysl, 830 s. (in Russ.)
- [12] Kevin Browne. (2014) Directing / Theatrical Worlds. Edited by Charlie Mitchell. University Press of Florida,. p. 277 (in Engl.)
- [13] Shanin J. (1988) Plays and articles [Arkalyk batyr]. Comp. R. Nurgaliev. – Almaty: Iskusstvo, 400 s. (in Kaz.)
- [14] Kozyurenko, Yu. I. (2009) Musical design of the performance [Muzyikalnoe ofarmlenie spektakliy]. Moscow: Sov. Russia, 128 s. (in Russ.)

- [15] Remez O. Ya. (1983) The skill of the director: The space and time of the performance [Masterstvo rejisera: Prostranstvo I vremiy spektakliy]. Study dedication for theater students. universities and institutes of culture. – M.: Enlightenment, 144 s. (in Russ.)
- [16] Oten A. (2013) New "Kyz Zhibek" [Zhanasha koiylgan “Kyz Zhibek” <https://www.astana-akshamy.kz/zhangasha-qojylghan-qyz-zhibek/>] (in Kaz.)